

อุดรรัฐ... โรงไฟฟ้าชีวมวล

แนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพสำหรับชุมชน กรณี โรงไฟฟ้าชีวมวล

คำตอบที่มากกว่า
การสร้าง หรือ ไม่สร้าง
โรงไฟฟ้า

ศุภกิจ มั่นทะวธการ
ธัญญาภรณ์ สุรภักดี
ยวิษุฑา พิทักษ์วัชร-

มูลนิธิธินโยบายสุขภาพ:

อุดรรัฐ...โรงไฟฟ้าชีวมวล

ที่ปรึกษา

ดร.เดชาวัต สุขกำเนิด

ผู้เขียน

ศุภกิจ นันทะวรการ

ธัญญาภรณ์ สุรภักดี

ยวิษฐา พิทักษ์วัชรระ

ศิลปกรรมปก/รูปเล่ม

วันทนีย์ มณีแดง

จัดพิมพ์โดย

ศูนย์ประสานงานการพัฒนาระบบและกลไก

การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)

ชั้น 3 อาคารสุขภาพแห่งชาติ 88/39 ถ.ติวานนท์ 14

หมู่ที่ 4 ต.ตลาดขวัญ อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000

พิมพ์ที่

บริษัท คุณาไทย จำกัด

ISBN

978-616-111-096-3

พิมพ์ครั้งที่ 1

มีนาคม 2555

จำนวนพิมพ์

3,000 เล่ม

เกริ่นนำ

ด้วยกระแสความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับโรงไฟฟ้าชีวมวลหลาย ๆ แห่ง ทำให้ภาพของโรงไฟฟ้าชีวมวลที่ได้ชื่อว่าเป็นพลังงานทางเลือก และเป็นความหวังของอนาคตพลังงานของประเทศ กลายเป็นโรงไฟฟ้าที่รังแต่จะสร้าง “ทุกข์ภาวะ” ให้กับชุมชน

เพื่อร่วมกันค้นหาคำตอบให้กับผลกระทบของโรงไฟฟ้าชีวมวลที่มีต่อชุมชน ก่อนที่ภาพความขัดแย้งจะยิ่งบานปลายมากไปกว่านี้ มูลนิธินโยบายสุภาพระจึงได้จัดทำเอกสาร “อุดรรัฐ...โรงไฟฟ้าชีวมวล” ซึ่งเป็นแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพสำหรับชุมชน กรณีโรงไฟฟ้าชีวมวล โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ให้กับประชาชนและชุมชน ในการหาทางออก ร่วมกันต่อกรณีโครงการโรงไฟฟ้าชีวมวล ที่เป็นมากกว่าการหาคำตอบว่าจะ “สร้าง” หรือ “ไม่สร้าง” โรงไฟฟ้า ผ่านการมองมิติต่าง ๆ อย่างรอบคอบและรอบด้าน 360 องศา

คณะผู้จัดทำยินดีน้อมรับข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ อันจะเป็นหนทางไปสู่การเติมเต็ม ให้เอกสารฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า แนวทางการค้นหาคำตอบของโรงไฟฟ้าชีวมวลในเอกสารฉบับนี้จะเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนอนาคตพลังงานประเทศไทย ให้เดินไปสู่ทิศทางแห่งความยั่งยืน พร้อม ๆ กับการสร้าง “สุภาพระ” ให้เกิดขึ้นในสังคม

มูลนิธินโยบายสุภาพระ

สารบัญ

รู้จักโรงไฟฟ้าชีวมวล	5
รู้รั้วโรงไฟฟ้า...สาเหตุความขัดแย้ง	10
อุดหนุน...ล้อมรั้วก่อนวิหายน	17
เอสไอเอกกับโรงไฟฟ้าชีวมวล	23
อุดหนุนให้ครบ จุดจบความขัดแย้ง	39
เอกสารอ้างอิง	42
ภาคผนวก	43

1

รู้จัก โรงไฟฟ้าชีวมวล

ชีวมวล คืออะไร

ชีวมวล (biomass) คือ สารอินทรีย์ที่เป็นแหล่งกักเก็บพลังงานจากธรรมชาติ และสามารถนำมาใช้ผลิตพลังงานได้ *(ไม่นับรวมสารอินทรีย์ที่สะสมจนกลายเป็นเชื้อเพลิงฟอสซิล)* ส่วนมากมาจากกากหรือเศษวัสดุเหลือใช้จากการเกษตร หรือ กากจากกระบวนการผลิตทางอุตสาหกรรม เช่น แกลบ ฟางข้าว ชานอ้อย ใบและยอดอ้อย เศษไม้ เส้นใยและกะลาปาล์ม กากมันสำปะหลัง ชังข้าวโพด กาบและกะลามะพร้าว ส่าเหล้า ขยะมูลฝอย น้ำเสียจากโรงงาน หรือแม้กระทั่ง มูลสัตว์ต่าง ๆ ฯลฯ

● จากชีวมวลมาเป็นกระแสไฟฟ้าได้อย่างไร

โรงไฟฟ้าชีวมวลมีหลักการผลิตไฟฟ้าเช่นเดียวกับโรงไฟฟ้าพลังความร้อน โดยทั่วไป มีทั้งระบบเผาไหม้โดยตรง หรือผลิตความร้อนร่วม (Cogeneration) เพียงแต่โรงไฟฟ้าชีวมวลจะใช้เศษวัสดุต่างๆ ที่เป็นชีวมวล (อาจจะเป็นเศษวัสดุชนิดเดียวหรือหลายชนิดรวมกัน) แทนการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลอย่างน้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ หรือถ่านหิน โดยชีวมวลจะถูกใช้เป็นเชื้อเพลิงสำหรับหม้อไอน้ำ (Boiler) เพื่อผลิตไอน้ำ ซึ่งไอน้ำที่ร้อนจัดและมีความดันสูง จะไปปั่นกังหันหรือเครื่องจักรไอน้ำที่ต่ออยู่กับเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ทำให้เกิดกระแสไฟฟ้าขึ้น นอกจากนี้ เรายังสามารถออกแบบให้ไอน้ำที่ผ่านกังหันเพื่อผลิตไฟฟ้า มาใช้ประโยชน์ได้โดยดึงไอน้ำบางส่วนขณะผ่านหรือหลังผ่านกังหันไปใช้ประโยชน์ในรูปความร้อนในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งถือเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพในการใช้เชื้อเพลิงสูง

ภาพจาก www.greenmountain.com

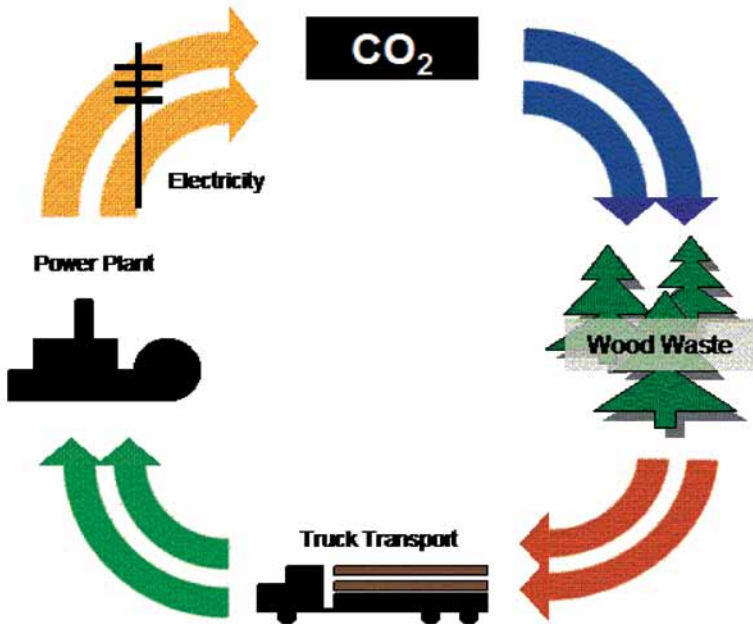
● ทำไมโรงไฟฟ้าชีวมวลจึงได้รับการส่งเสริม

- **เป็นพลังงานที่ใช้แล้วไม่หมดไป** สามารถหมุนเวียนกลับมาใหม่ได้ เพราะวงจรการผลิตชีวมวลคือวงจรของพืชที่มีระยะเวลาสั้น ไม่กี่เดือนหรือไม่กี่ปี ต่างจากเชื้อเพลิงฟอสซิลที่ต้องอาศัยการทับถมกันเป็นเวลาหลายล้านปี
- **เป็นเชื้อเพลิงที่ผลิตขึ้นได้ภายในประเทศ** ช่วยลดการนำเข้าพลังงานจากต่างประเทศ
- **ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม** จึงมีศักยภาพสูงในด้านวัตถุดิบ โดยในปี 2544/2545 มีวัสดุเหลือใช้จากการเกษตรทั้งสิ้น 48,293,260 ตัน มีศักยภาพผลิตกระแสไฟฟ้าได้ 9,630 เมกะวัตต์¹ ถือเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ
- **สามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกร** จากการขายวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร
- **โรงไฟฟ้าชีวมวลจะมีขนาดไม่ใหญ่มาก** (เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องวัตถุดิบ) จึงก่อให้เกิดมลพิษจากการเผาไหม้เชื้อเพลิงน้อยกว่าเมื่อเทียบกับโรงไฟฟ้าเชื้อเพลิงฟอสซิล และการตั้งกระจายศูนย์ไปในพื้นที่ต่างๆ ช่วยสร้างความมั่นคงด้านพลังงาน
- **ไม่ทำให้เกิดการสะสมของ CO₂ ในบรรยากาศ**² จึงไม่ก่อให้เกิดปัญหาภาวะโลกร้อน

¹ ในกรณีที่เรามีการผลิตชีวมวลขึ้นมาเพื่อทดแทนชีวมวลที่ได้ใช้ไป จะทำให้ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ถูกหมุนเวียนมาใช้ในชีวมวลที่ผลิตใหม่เท่ากับปริมาณก๊าซที่ถูกผลิตจากการเผาไหม้ชีวมวลนั้นๆ เนื่องจากพืชต้องหายใจเพื่อเอาก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เข้าไปใช้ในการเจริญเติบโต จึงถือได้ว่าการใช้ชีวมวลในการผลิตความร้อนหรือไฟฟ้าจะไม่เพิ่มปริมาณสุทธิของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในชั้นบรรยากาศโลก

² กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน. “ศักยภาพชีวมวลในประเทศไทย”. <http://www.dede.go.th/dede/index.php?id=437>. เข้าเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2552

ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากโรงไฟฟ้าชีวมวลจะถูกหมุนเวียน
ไปใช้ในการเจริญเติบโตของพืชจึงไม่ก่อให้เกิดภาวะโลกร้อน

ภาพประกอบ : www.renegy.com/biomass.html

● โรงไฟฟ้าชีวมวลมีข้อดีตั้งหลายข้อ แล้วทำไมถึงยังมีปัญหาเกี่ยวกับชุมชนอยู่

ถึงแม้โรงไฟฟ้าชีวมวลจะมีข้อดีอยู่หลายข้อเมื่อเปรียบเทียบกับโรงไฟฟ้าเชื้อเพลิงฟอสซิล นิวเคลียร์ หรือเขื่อน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าโรงไฟฟ้าประเภทนี้จะไม่ก่อผลกระทบใดๆ เลย โรงไฟฟ้าชีวมวลอาจก่อให้เกิดผลกระทบ เช่น ฝุ่นละออง อุบัติเหตุ ทรัพยากรน้ำ และการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวิธีการจัดการกับผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น รวมถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและติดตามตรวจสอบผลกระทบ เพราะจากบทเรียนที่ผ่านมา ก็ได้สะท้อนให้เราเห็นแล้วว่าถึงแม้เราจะมีเทคโนโลยีที่ก้าวล้ำนำสมัยสักเพียงใด แต่ถ้ากิจกรรมหรือโครงการใดๆ มีกระบวนการตัดสินใจที่ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ก็มีแต่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมอยู่ร่ำไป

“ถ้าโรงไฟฟ้าชีวมวล คือ ทางเลือกของการสร้างพลังงาน และมีผลกระทบน้อยกว่าโรงไฟฟ้าจากเชื้อเพลิงฟอสซิล
แล้วทำไมเราไม่จัดการผลกระทบเหล่านั้นให้ดีหละ!!!”

2

รู้รัฐโรงไฟฟ้า... สาเหตุความขัดแย้ง

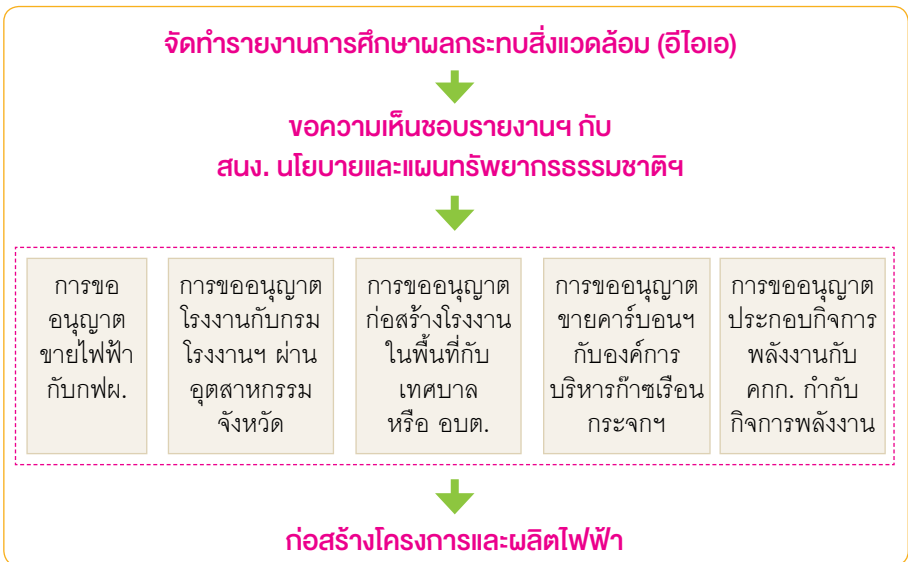
กว่าจะมาเป็นโรงไฟฟ้าชีวมวล

ก่อนที่โรงไฟฟ้าชีวมวลจะสามารถดำเนินการก่อสร้างและเดินระบบผลิตไฟฟ้าได้นั้น จะต้องผ่านกระบวนการตัดสินใจอนุมัติโครงการซึ่งมีหลายขั้นตอนและมีหลายหน่วยงานเข้ามาเกี่ยวข้อง เปรียบได้กับตะแกรงที่ทำหน้าที่กั้นกรองพิจารณาความเหมาะสมของโรงไฟฟ้า เพื่อสร้างความเชื่อมั่นว่าโรงไฟฟ้าชีวมวลที่จะเกิดขึ้นนั้นผ่านการใคร่ครวญอย่างรอบคอบจากหน่วยงานต่าง ๆ ตามขั้นตอนทางกฎหมายแล้ว

กระบวนการคัดกรองดังกล่าวสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มตามขนาดของโครงการ คือ

กลุ่มที่ 1 : โรงไฟฟ้าชีวมวลขนาด 10 เมกะวัตต์ขึ้นไป¹

สำหรับโครงการโรงไฟฟ้าชีวมวลที่มีกำลังการผลิตตั้งแต่ 10 เมกะวัตต์ขึ้นไป จัดอยู่ในกลุ่มผู้ผลิตไฟฟ้าเอกชนขนาดเล็ก หรือเอสพีพี (Small Power Producer, SPP) มีกระบวนการตัดสินใจที่สำคัญและมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

¹ สำหรับโรงไฟฟ้าชีวมวลที่มีขนาดตั้งแต่ 150 เมกะวัตต์ขึ้นไป ถือเป็นโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงตามมาตรา 67 รัฐธรรมนูญ 2550 ตามประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2553 ได้กำหนดให้ ซึ่งต้องดำเนินการตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญก่อนจึงจะสามารถดำเนินโครงการได้ ได้แก่ ศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ จัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และให้องค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพให้ความเห็นประกอบ

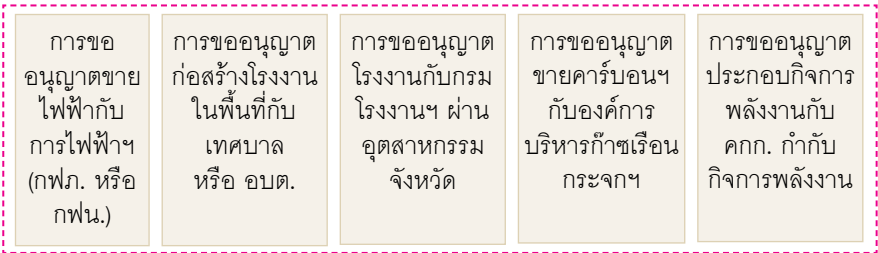
การพิจารณาผลกระทบสิ่งแวดล้อมและการกำหนดมาตรการป้องกัน และการติดตามตรวจสอบผลกระทบ จะอยู่ในขั้นตอนการพิจารณาเห็นชอบ รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม หรือ อีไอเอ (Environmental Impact Assessment, EIA) กับสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ซึ่งหากได้รับความเห็นชอบแล้วหน่วยงานอื่นๆ จะพิจารณาว่า ได้ดูแลผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว

ในขณะที่ กฟผ. และกรมโรงงานอุตสาหกรรม จะเน้นการพิจารณา ด้านเทคนิคการเชื่อมโยงไฟฟ้าและเทคนิคโรงงานอุตสาหกรรมเป็นหลัก ส่วนเทศบาล หรือ อบต. ซึ่งมักมีขีดความสามารถจำกัด จึงมีแนวโน้มที่จะพิจารณา โดยภาพรวม ไม่สามารถวิเคราะห์เจาะลึกได้ และได้รับข้อมูลส่วนใหญ่จากทาง บริษัทเจ้าของโครงการ สำหรับการขออนุญาตขายคาร์บอนเครดิตกับองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก จะเป็นรายได้อีกทางหนึ่งสำหรับโครงการโรงไฟฟ้า ชีวมวล จากการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

กลุ่มที่ 2 : โรงไฟฟ้าชีวมวลที่มีขนาดเล็กกว่า 10 เมกะวัตต์

สำหรับโครงการโรงไฟฟ้าชีวมวลที่มีกำลังการผลิตน้อยกว่า 10 เมกะวัตต์ จะอยู่ในกลุ่มผู้ผลิตไฟฟ้าเอกชนขนาดเล็กมาก หรือวีเอสพีพี (Very Small Power Producer, VSPP) โดยมีการตัดสินใจที่สำคัญและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

บริษัทเอกชนพัฒนาโครงการและศึกษาความเป็นไปได้

ก่อสร้างโครงการและผลิตไฟฟ้า

ทางการไฟฟ้า จะเน้นการพิจารณาด้านเทคนิคการเชื่อมโยงและการซื้อขายไฟฟ้า ในขณะที่ทางอุตสาหกรรมจังหวัดและกรมโรงงานอุตสาหกรรม จะเน้นเทคนิคโรงงาน ส่วนในด้านสิ่งแวดล้อม โครงการเหล่านี้ ไม่ต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมหรือรายงานอีไอเอ เนื่องจากกฎหมายสิ่งแวดล้อมบังคับขนาด 10 เมกะวัตต์ขึ้นไป จึงเป็นบทบาทของกรมโรงงานอุตสาหกรรมที่จะพิจารณาการปล่อยของเสียทางอากาศ น้ำ และกากของเสียอันตรายภายในขอบเขตของโรงงาน โดยล่าสุดมีประกาศของกระทรวงอุตสาหกรรม ที่กรมโรงงานอุตสาหกรรมจะพิจารณาด้านสิ่งแวดล้อมของโรงไฟฟ้าที่มีขนาดไม่เกิน 10 เมกะวัตต์แล้ว

ในด้านขององค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก กำหนดให้ทางโครงการโรงไฟฟ้า จัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น ประกอบการพิจารณาขายคาร์บอนเครดิต ส่วนคณะกรรมการกำกับกิจการพลังงาน มีกรอบการพิจารณาให้ใบอนุญาตโครงการพลังงาน ตาม พ.ร.บ. การประกอบกิจการพลังงาน พ.ศ. 2550 ที่ครอบคลุมทั้งด้านเทคนิค เศรษฐศาสตร์ สิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ยังไม่มีการกำหนดหลักเกณฑ์หรือแนวทางที่ชัดเจนสำหรับการพิจารณาให้ใบอนุญาตโครงการโรงไฟฟ้าชีวมวล

● **รู้วโรงไฟฟ้า...สาเหตุความขัดแย้ง**

ถึงแม้โรงไฟฟ้าชีวมวลจะมีกระบวนการพิจารณาถ่วงน้ำหนักในการตัดสินใจดำเนินโครงการ แต่ปรากฏการณ์แห่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับโรงไฟฟ้าเหมือนเป็นกระจกสะท้อนที่บอกกับเราเป็นนัยว่า อาจมีรู้วเกิดขึ้นในตะแกรงคัดกรองที่เราใช้อยู่ปัจจุบัน จากกลไกที่ถูกสร้างเพื่อควบคุมและป้องกันการเกิดปัญหาหากกลับกลายเป็นชนวนแห่งปัญหาที่อาจนำพาการพัฒนาพลังงานทางเลือกไปสู่ทางตัน

รู้วที่เกิดขึ้นในกระบวนการตัดสินใจโรงไฟฟ้าชีวมวลในปัจจุบันสามารถสรุปได้ 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. กลไกการดูแลผลกระทบสิ่งแวดล้อม

กรณีโรงไฟฟ้าขนาดไม่เกิน 10 เมกะวัตต์ เนื่องจากโครงการโรงไฟฟ้าชีวมวลเหล่านี้ไม่ต้องจัดทำรายงานอีไอเอ การพิจารณาด้านสิ่งแวดล้อมจึงอยู่ในบทบาทหน้าที่ของกรมโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งเน้นการพิจารณาเฉพาะในด้านการจัดการของเสียภายในเขตโรงงาน และไม่ครอบคลุมถึงผลกระทบอื่น ๆ เช่น ด้านทรัพยากร ผลกระทบต่อชุมชน สังคม หรือการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นต้น

การทำหน้าที่ของกรมโรงงานอุตสาหกรรมใน 2 บทบาท ทั้งส่งเสริมการลงทุน ควบคู่ไปกับการควบคุมและลงโทษโรงงานอุตสาหกรรม อาจมีความขัดแย้งกันเองค่อนข้างสูง ส่งผลให้กลไกการกำกับดูแลผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมเกิดการเสียสมดุลหรือไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

ในขณะที่กระบวนการจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้นขององค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจกฯ ประชาชนและชุมชนยังไม่สามารถเข้าถึงข้อมูล รวมทั้งยังไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจได้

สำหรับบทบาทของคณะกรรมการกำกับกิจการพลังงานตามกรอบของ พ.ร.บ. ประกอบกิจการพลังงาน 2550 ยังไม่ออกมาบังคับใช้ในขณะนี้ มีจำนวนโครงการในกลุ่มนี้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและมีปัญหาความขัดแย้งเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

กรณีโรงไฟฟ้าขนาด 10 เมกะวัตต์ขึ้นไป ซึ่งต้องมีการจัดทำรายงานอีไอเอ แต่ด้วยระบบการศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในปัจจุบันยังมีปัญหาอยู่หลายส่วน ได้แก่

- การไม่ศึกษาประเด็นผลกระทบที่ชุมชนให้ความสำคัญและผลกระทบสะสมตลอดอายุโรงไฟฟ้า
- ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อมูลและผลการวิเคราะห์ในร่างรายงาน
- ปัญหาในการบังคับใช้และติดตามตรวจสอบให้เป็นไปตามมาตรการป้องกันและลดผลกระทบ

2. แนวทางการดำเนินการของโครงการโรงไฟฟ้า

มีการกำหนดรายละเอียดของโครงการไว้ล่วงหน้า ก่อนการเริ่มให้ข้อมูลและเปิดการมีส่วนร่วมของประชาชน หลายกรณีมีการทำสัญญาผูกพันการซื้อที่ดิน หรือเริ่มต้นก่อสร้างโครงการไปแล้ว รวมทั้งมีการแบ่งเป็นหลายโครงการย่อยในพื้นที่เดียวกันหรือใกล้เคียงกันเพื่อหลบเลี่ยงกฎหมายสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้แนวทางการให้ข้อมูล มุ่งเน้นด้านผลประโยชน์ของ

โครงการเป็นหลัก ส่วนการดูแลสิ่งแวดล้อมเป็นไปในลักษณะการโฆษณา ประชาสัมพันธ์และให้ความสำคัญกับการส่งเสริมชุมชน มากกว่าการดำเนินการเปิดเผยข้อมูลอย่างรอบด้านและตรวจสอบได้ มุ่งเน้นเฉพาะผู้นำชุมชนมากกว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยหลายกรณีมีปัญหาด้านความโปร่งใสและความไว้วางใจในชุมชน เช่น การพาไปศึกษาดูงานโรงไฟฟ้าอื่น เป็นต้น

3

อุดรรัฐ... ล้อมรั้วก่อนวิวสวย

ส่วนร่วม (ของประชาชน) นั้นสำคัญไฉน

การนำพาสังคมออกจากความขัดแย้งคงไม่สามารถทำให้สำเร็จได้ด้วยการลงมือแก้ไขปัญหาของหน่วยงานหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเพียงลำพัง หากแต่ต้องการการระดมสรรพกำลังจากหลายภาคส่วนเข้ามาช่วยกันอุดรรัฐที่เกิดขึ้น และดูเหมือนว่าปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจจะเป็นรัฐที่สำคัญของโครงการพัฒนาต่าง ๆ รวมไปถึงโรงไฟฟ้าชีวมวลด้วยเช่นกัน

เพราะไม่ว่าโรงไฟฟ้าจะมีขนาดเล็กหรือใหญ่ หรือใช้เชื้อเพลิงประเภทไหน หากไม่ให้ความสำคัญกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงแล้ว ปัญหาย่อมเกิดขึ้นและบานปลายไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรง จนยากจะแก้ไข

ทั้งนี้ การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ไม่ได้หมายความว่าถึงเฉพาะการจัดเวทีเพื่อเปิดรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน หากแต่ยังต้องการการหนุนเสริมในส่วนต่าง ๆ ที่เอื้อให้การใช้สิทธิของชุมชนและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโรงไฟฟ้าชีวมวลให้เป็นไปอย่างมีความหมายและมีพลัง ผ่านกระบวนการเรียนรู้และขบคิดร่วมกันโดยใช้ปัญญา เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาพลังงานชีวมวลให้เป็นพลังงานที่ยั่งยืนและนำไปสู่สุขภาวะของชุมชนและสังคมไทย

● “เฮชไอเอ” ทางเลือกของการอัครรัฐ

“การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ” หรือ เฮชไอเอ (Health Impact Assessment, HIA) คือ เครื่องมือหนึ่งที่ใช้สนับสนุนการตัดสินใจ ที่เปิดโอกาสให้ทุกคน ทั้งชาวบ้านที่มีส่วนได้ส่วนเสีย นักวิชาการ เจ้าของโครงการ หน่วยงานราชการ และประชาชนทั่วไป ได้เข้ามาร่วมกันระดมความคิด ศึกษาแนวโน้มและโอกาสที่โครงการพัฒนา แผนงาน หรือนโยบายเหล่านั้นจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน และร่วมกันหาวิธีป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น รวมทั้งหาทางออกที่ดีกว่าร่วมกัน โดยยึดถือประโยชน์ในการสร้างเสริมสุขภาพให้แก่คนในสังคมเป็นสำคัญ และมุ่งเน้น สนับสนุน และส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในสังคม ผ่านการประยุกต์ใช้เครื่องมือที่หลากหลาย

จากนิยามข้างต้น เฮชไอเอจึงน่าจะเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะเข้ามาช่วยหนุนเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มีความหมายและมีพลังมากยิ่งขึ้น เนื่องด้วยเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ชุมชน และภาคส่วนต่าง ๆ ได้เข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน และคาดการณ์ถึงผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่การค้นหาทางออกที่ดีกว่าร่วมกัน เพราะคำตอบที่ได้

จากการทำเอชไอเอเนี่ยมันคงไม่ได้มีแค่การสร้าง หรือ ไม่สร้างโรงไฟฟ้าชีวมวล แต่เราจะหาทางออกร่วมกันว่าการสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวลที่ตื้นนั้นควรจะเป็นอย่างไร จึงจะเอื้อต่อสุขภาพของคนในสังคม...

เอชไอเอกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ถือเป็นกระบวนการที่หนุนเสริมซึ่งกันและกัน การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่ขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชน และ/หรือ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ขาดเครื่องมือหรือกลไกที่มีประสิทธิภาพ ย่อมไม่อาจนำพาเราข้ามพ้นจากวังวนของปัญหาเดิม ๆ ที่เราเคยประสบมาได้...

ใช้เอชไอเอทำอะไรได้บ้าง

1. ใช้ประเมินผลกระทบโครงการหรือกิจกรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพต่อประชาชน โดยประเมินผลกระทบด้านสุขภาพร่วมกับด้านสิ่งแวดล้อม ตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ
2. ใช้ประเมินผลกระทบโครงการหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นไปแล้ว และส่งปัญหาต่อประชาชน ซึ่งทุกคนมีสิทธิร้องขอให้ประเมินได้ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ เพื่อให้โครงการพัฒนาที่เกิดขึ้นแล้วมีการปรับการผลิตเพื่อลดปัญหาด้านสุขภาพ เพื่อให้การพัฒนาสามารถดำรงอยู่ในชุมชนได้โดยไม่เป็นพิษภัยกับสุขภาพของคน

● กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันต้องเริ่มต้นจาก...

การตื่นตัวของประชาชน ที่ต้องตระหนักกับปัญหาสุขภาพที่อาจก่อให้เกิดขึ้นได้จากทุกนโยบายและโครงการพัฒนา รู้จักตั้งคำถาม และใช้สิทธิที่มีตามกฎหมายในการขอเสนอ และเข้าร่วมการทำรายงานผลกระทบสุขภาพควบคู่ไปกับการแสวงหาความรู้

เจ้าของโครงการต้องตระหนัก ว่าโครงการพัฒนาของตนเอง อาจเป็นตัวการทำลายสุขภาพของประชาชนได้โดยที่ตนเองคาดไม่ถึง เพราะอาจไม่เข้าใจวิถีชีวิตของชาวบ้าน และไม่รู้จักสภาพแวดล้อมของพื้นที่ตั้งโครงการดีเท่าชาวบ้าน ซึ่งใช้ชีวิตอยู่ที่นั่น จึงต้องพร้อมที่จะเรียนรู้และรับฟังข้อห่วงใยจากคนในพื้นที่ และพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีและรูปแบบโครงการเพื่อลดและป้องกันความเสียหายด้านสุขภาพที่อาจเกิดขึ้น

หน่วยงานรัฐ ต้องสนับสนุนการใช้สิทธิของประชาชน และพร้อมเป็นคนกลาง ที่จะทำให้ทุกขั้นตอนของการจัดทำเอชไอเอ ดำเนินไปอย่างราบรื่น ให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจที่ไม่ผิดพลาด

เมื่อทำการศึกษาเสร็จ **ประชาชนต้องมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น** **วิพากษ์วิจารณ์ร่างรายงานการประเมินผลกระทบ** เพื่อให้การตัดสินใจทางเลือกที่จะเกิดขึ้นในขั้นถัดไป เป็นไปอย่างสมบูรณ์รอบด้าน และเป็นธรรมมากที่สุด เพื่อให้การใช้สิทธิเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ทุกคนมีสิทธิ มีทางออก...

รัฐธรรมนูญของประเทศไทย พ.ศ. 2550 กำหนดไว้ว่า

“บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจหรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือ การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับตนหรือ ชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในเรื่องดังกล่าว”

(มาตรา 57 วรรคหนึ่ง)

“บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม อันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลาย ทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน”

(มาตรา 66)

“สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการรักษา ในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะ ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม”

(มาตรา 67 วรรคหนึ่ง)

พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 กำหนดไว้ว่า

“สุขภาพ” หมายความว่า ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล

(มาตรา 3)

“บุคคลมีสิทธิในการดำรงชีวิตในสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ

บุคคลมีหน้าที่ร่วมกับหน่วยงานของรัฐในการดำเนินการให้เกิดสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมตามวาระหนึ่ง”

(มาตรา 5)

“บุคคลหรือคณะบุคคลมีสิทธิร้องขอให้มีการประเมินและมีสิทธิร่วมในกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากนโยบายสาธารณะ

บุคคลหรือคณะบุคคลมีสิทธิได้รับรู้ข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐ ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อสุขภาพของตนหรือของชุมชนและแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว”

(มาตรา 11)

4

เอสไอเอกับ โรงไฟฟ้าชีวมวล

ร่วมกันใช้ปัญญา

วิเคราะห์โรงไฟฟ้าด้วยเอสไอเอ

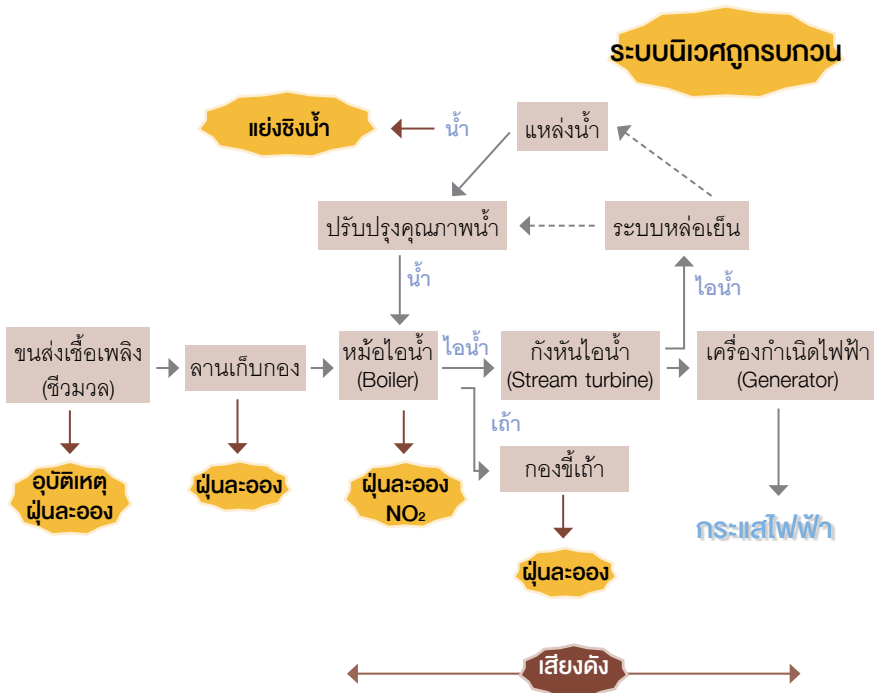
เมื่อสุขภาพมีความหมายมากกว่า**ภาวะความสมบูรณ์**ทางกาย แต่ยังคงครอบคลุมไปถึง**จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ** การประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากโรงไฟฟ้าชีวมวล เราจึงมองมิติของผลกระทบมากไปกว่าการเจ็บไข้ได้ป่วย โดยแนวทางการประเมินผลกระทบทางสุขภาพที่อาจเกิดขึ้นจากโรงไฟฟ้าชีวมวล ประกอบไปด้วยการพิจารณาใน 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

- 1) กิจกรรมโครงการ
- 2) ที่ตั้งโรงไฟฟ้า
- 3) การจัดการผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น

● **กิจกรรมโครงการ** กังช่วงก่อสร้างโครงการ และช่วงดำเนินการผลิตไฟฟ้า

ในช่วงดำเนินการผลิตไฟฟ้า กิจกรรมหลักของโครงการประกอบไปด้วย การขนส่งเชื้อเพลิงชีวมวล การเก็บกอง การปรับปรุงคุณภาพน้ำ การเผาไหม้เชื้อเพลิงเพื่อผลิตไอน้ำ การผลิตกระแสไฟฟ้า และระบบหล่อเย็นเพื่อลดอุณหภูมิของไอน้ำ โดยผลกระทบหลักที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนดังแสดงในรูปที่ 1 ซึ่งสรุปได้ดังนี้

รูปที่ 1 ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกิจกรรมของโครงการ

1) มลพิษทางอากาศ ได้แก่

- **ฝุ่นละออง** จากขั้นตอนการขนส่งวัตถุดิบ (เชื้อเพลิง) การเก็บกองเชื้อเพลิง การเผาไหม้เชื้อเพลิง และบริเวณเก็บกองขี้เถ้าแกลบดำจากกระบวนการเผาไหม้ โดยเฉพาะเชื้อเพลิงแกลบจะให้ปริมาณเถ้าถึงร้อยละ 16 โดยน้ำหนัก ซึ่งฝุ่นละอองที่เกิดขึ้นไม่ได้กระทบแต่เพียงชุมชนที่อยู่ใกล้โรงไฟฟ้า แต่จะกระทบกับพื้นที่ใดบ้างนั้นจะต้องศึกษาทิศทางและแรงของลมในแต่ละฤดูกาลด้วย
- **ก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ (NO₂)** จากกระบวนการเผาไหม้ของเชื้อเพลิง

ปัญหาฝุ่นละออง จากปล่องโรงไฟฟ้าแกลบขนาด 6 เมกะวัตต์ อ.วัดสิงห์ จ.ชัยนาท

เมื่อโรงไฟฟ้าเริ่มต้นเดินเครื่องผลิตไฟฟ้าได้ประมาณ 2-3 เดือน ปัญหาฝุ่นจึงเริ่มเกิด และรุนแรงขึ้น โดยมีฝุ่นกระจายไปทั่วบริเวณ ส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ทั้งการตากผ้า ฝุ่นในบ้าน ไปจนถึงการขับซีมอเตอร์ไซด์ ซึ่งทางโรงไฟฟ้ายอมรับว่า เครื่องดักฝุ่นระบบไซโคลนรั่ว จนนำไปสู่การเรียกร้องให้มีการดำเนินการแก้ไข โดยทางโรงไฟฟ้าได้หยุดการผลิตไฟฟ้าและปิดซ่อมรวม 6 เดือน และเปิดดำเนินการเมื่อประมาณเดือนสิงหาคม 2545

เปรียบเทียบมลภาวะที่ปล่อยจากโรงไฟฟ้าถ่านหิน และโรงไฟฟ้าชีวมวล

มลภาวะ	หน่วย	โรงไฟฟ้าชีวมวล ^{1/}	โรงไฟฟ้าถ่านหิน ^{2/}	ค่ามาตรฐาน ^{3/}
ฝุ่นละออง (TSP)	มคก./ลบ.ม.	0.23	85.64	100
ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO ₂)	มคก./ลบ.ม.	7.23	430.3	780
ก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ (NO ₂)	มคก./ลบ.ม.	24.10	235.9	320
ฝุ่นขนาดเล็ก (PM-10)	มคก./ลบ.ม.	2	2	120
เสียง	เดซิเบล	53-56	n/a	70

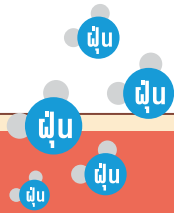
ที่มา : http://www2.dede.go.th/km_ber/inneract/s3-1.pdf เข้าเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2552

หมายเหตุ : 1 ผลการศึกษาโครงการศึกษาออกแบบโรงไฟฟ้าสาธิตจากเห้จ้มน้ำสำหรับหลัง (ขนาดกำลังการผลิต 9.9 MW)
 2 ข้อมูลจากรายงานการศึกษา โครงการศึกษาความเหมาะสมในการใช้เทคโนโลยีถ่านหินสะอาด ในโรงงานอุตสาหกรรม
 3 ค่ามาตรฐานอ้างอิงจากประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2538 และ ฉบับที่ 24 พ.ศ. 2547

2) เสียงดังรบกวนจากการทำงาน ของเครื่องจักรทั้งในช่วงก่อสร้างและช่วงดำเนินการผลิตไฟฟ้า และการระบายไอน้ำเพื่อลดแรงดันภายในโรงไฟฟ้า

3) อุบัติเหตุจากการขนส่ง

- ช่วงก่อสร้างโครงการที่จะมีการขนส่งวัสดุอุปกรณ์ในการก่อสร้าง
- ช่วงดำเนินการที่จะมีการขนส่งเชื้อเพลิงที่ใช้ในกระบวนการผลิตไฟฟ้าเข้าพื้นที่โครงการ และขี้เถ้าหรือแกลบดำที่เหลือจากกระบวนการผลิตออกจากพื้นที่โครงการ

ปัญหาฝุ่นละออง จากกองแกลบและอุบัติเหตุจากการขนส่งกรณีโรงไฟฟ้าแกบ จ.สิงห์บุรี

โรงไฟฟ้าได้เลือกพื้นที่ตั้งอยู่กลางชุมชน โดยชุมชนส่วนใหญ่ ทั้งวัด โรงเรียน สถานีอนามัย และบ้านเรือนหลายหมู่บ้านอยู่ในรัศมีประมาณ 1 กิโลเมตร โดยเฉพาะหมู่ 6 ซึ่งมีบ้านเรือนทั้งหมด 119 หลังคาเรือนอยู่ติดกับพื้นที่โรงไฟฟ้า โดยมีระยะห่างประมาณ 10-50 เมตร

กิจกรรมของโรงไฟฟ้ามีการขนส่งแกลบ 45 เที่ยวต่อวัน (ในช่วงฤดูการผลิตข้าว อาจมีการขนส่งสูงถึงวันละ 80 เที่ยว) โดยใช้ถนนเลียบบคลองชลประทาน ซึ่งเป็นเส้นทางที่คนในชุมชนใช้สัญจรไปมา รวมถึงเด็กนักเรียน ในช่วงก่อสร้างรถบรรทุกขนาดใหญ่จะเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัว และเพิ่มขึ้นเป็นเกือบสองเท่าตัว ในระยะดำเนินการตลอด 25 ปี และภายในโรงไฟฟ้ายังมีกองแกลบพื้นที่ประมาณ 40 ไร่ โดยมีบ้านเรือน 4 หลัง ตั้งอยู่ติดกับรั้วโรงไฟฟ้าด้านที่ใกล้กับลานกองแกลบ และอีก 5 หลังอยู่ห่างประมาณ 10-20 เมตร

ชาวบ้านจึงมีความห่วงกังวลเรื่องอุบัติเหตุจากการขนส่งแกลบมากกว่าปัญหาจากการจราจรติดขัดซึ่งได้มีการศึกษาไว้ในรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม รวมทั้งปัญหาการฟุ้งกระจายของแกลบจากกองแกลบและในระหว่างการขนถ่ายจากรถบรรทุก โดยเฉพาะบ้านเรือนที่อยู่ตั้งอยู่ติดกับโรงไฟฟ้า

4) การแย่งชิงทรัพยากรน้ำ

กับคนในชุมชน เนื่องจากในการผลิตไฟฟ้าจะต้องมีการใช้น้ำเพื่อระบายความร้อนของเครื่องจักร และการผลิตไอน้ำหมุนเครื่องจักรเพื่อผลิตไฟฟ้า หากโรงไฟฟ้าใช้แหล่งน้ำร่วมกับชุมชน ก็อาจเกิดปัญหาเรื่องความไม่เพียงพอของแหล่งน้ำได้

ปัญหาการแย่งชิงน้ำ กรณีโรงไฟฟ้าเกลือ บ้านคำสร้างไชย อ.สว่างวีระวงศ์ จ.อุบลราชธานี

โรงไฟฟ้ามีการใช้น้ำวันละ 1,300 ลูกบาศก์เมตร โดยสูญเสียไปกับการระเหยที่หอระบายความร้อนประมาณ 600 ลูกบาศก์เมตร ดังนั้นโรงไฟฟ้าจะมีการใช้น้ำเพิ่มอย่างน้อยวันละ 600 ลูกบาศก์เมตร โดยโครงการจะขุดบ่อเก็บน้ำขนาด 10,000 ลูกบาศก์เมตร และจะสูบน้ำจากน้ำผิวดินขึ้นมาใช้ โดยไม่สูบน้ำจากแหล่งน้ำอื่น ๆ เพิ่มเติม

แต่ในชีวิตประจำวันของชุมชนบ้านคำสร้างไชยมีการใช้ประโยชน์จากน้ำผิวดินทั้งการอุปโภคบริโภค การทำประปาหมู่บ้าน และใช้ในการเกษตรและปศุสัตว์ ซึ่งโดยธรรมชาติของน้ำผิวดินเมื่อขุดดินลึกประมาณ 4-5 เมตร ก็จะมีน้ำซึมออกมาแล้ว และที่ชุมชนแห่งนี้มีบ่อน้ำ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า คำ อยู่หลายแห่ง ที่ขุดเพื่อใช้ในการทำเกษตร รวมทั้งลำห้วยตามธรรมชาติที่ต่างก็อาศัยน้ำผิวดินในการหล่อเลี้ยงให้ระบบนิเวศอุดมสมบูรณ์

ดังนั้นการขุดบ่อขนาดใหญ่เพื่อกักเก็บน้ำสำหรับโรงไฟฟ้าจึงอาจทำให้เกิดการแย่งชิงน้ำผิวดินจากชาวบ้านได้ ซึ่งที่บ้านคำสร้างไชยได้เกิดผลกระทบขึ้นแล้ว แม้โครงการจะยังไม่เริ่มดำเนินการ เพียงแค่เริ่มขุดบ่อน้ำขนาดใหญ่ ก็ทำให้ประปาหมู่บ้านที่อาศัยน้ำผิวดิน ไหลช้า และไหลค่อยลง ซึ่งตามปกติน้ำประปาหมู่บ้านจะไหลอย่างสม่ำเสมอ

5) ระบบนิเวศของแหล่งน้ำถูกรบกวน

เนื่องจากน้ำที่ออกจากระบบผลิตไฟฟ้าเป็นน้ำที่มีอุณหภูมิสูง หากมีการปล่อยลงสู่แหล่งน้ำโดยตรงโดยไม่มีระบบพักน้ำ ก็อาจทำให้สิ่งมีชีวิตในแหล่งน้ำทั้งพืชและสัตว์ได้รับผลกระทบ

ทั้งนี้ ขนาดกำลังการผลิตไฟฟ้านับเป็นตัวบ่งชี้สำคัญถึงขนาดของผลกระทบที่จะเกิดขึ้น (ในกรณีที่ไม่ได้พิจารณามาตรการลดผลกระทบประกอบรวมด้วย) เพราะกำลังการผลิตจะเกี่ยวเนื่องไปถึงปริมาณเชื้อเพลิงที่ใช้จำนวนเท่าไรในการขนส่ง ปริมาณน้ำที่ใช้ ปริมาณเถ้าที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ในการพิจารณาผลกระทบ เราคงต้องพิจารณาปัจจัยทั้งในส่วนของคุณสมบัติที่ตั้ง โครงการ และมาตรการในการจัดการกับผลกระทบรวมด้วยจึงจะสามารถสรุปภาพรวมได้

รู้ไว้ใช่ว่า

ในการผลิตไฟฟ้าต่อ 1 เมกะวัตต์
จะมีปริมาณการใช้เชื้อเพลิงโดยประมาณดังนี้

9,800 ตัน/ปี

14,050 ตัน/ปี

14,100 ตัน/ปี

15,500 ตัน/ปี

ถ่าน

กากปาล์ม

กากอ้อย

เศษไม้

ในการผลิตไฟฟ้าต่อ 1 เมกะวัตต์
ปริมาณน้ำที่ต้องใช้ ประมาณ

120 ลบ.ม./วัน หรือ
43,800 ลบ.ม./ปี

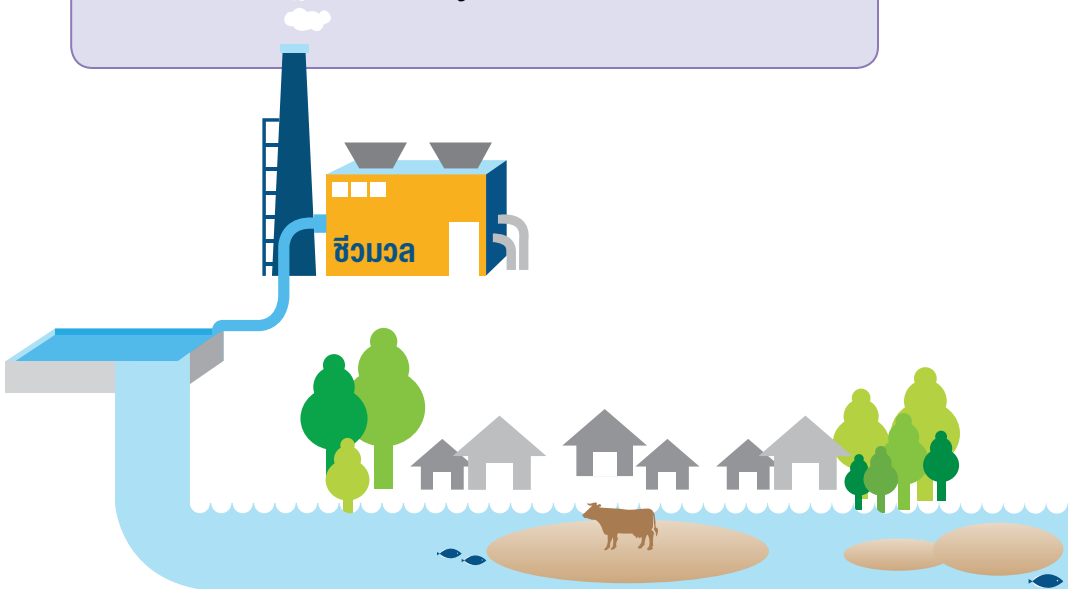
ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ (สพช.).
คู่มือการพัฒนาก่อสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวลขนาดเล็ก. พฤศจิกายน 2543.

● **ที่ตั้งโรงไฟฟ้า**

ลักษณะที่ตั้งโรงไฟฟ้าและสภาพโดยรอบเป็นปัจจัยที่จะกำหนดลักษณะและระดับของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมของโรงไฟฟ้าต่อชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบในด้านมลพิษทางอากาศ เสียงดังรบกวน อุบัติเหตุ รวมถึงปัญหาการระบายน้ำและน้ำท่วมขัง

กรณีการกีดขวางทางน้ำ โรงไฟฟ้าแกลบขนาด 9.9 เมกะวัตต์ อ.เมือง จ.อุดรรัฐ

การก่อสร้างโรงไฟฟ้า มีการถมพื้นที่ให้เรียบและสูงขึ้นจากเดิม ซึ่งเมื่อถมเสร็จแล้ว ปรากฏว่า มีการถมทางระบายน้ำตามธรรมชาติไปบางส่วนด้วย ซึ่งชาวบ้านเกรงว่า จะทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขัง แต่จากกระบวนการพูดคุยระหว่างทางโรงไฟฟ้ากับชาวบ้าน จึงนำมาสู่ข้อตกลงที่ทางโรงไฟฟ้าจะขุดทางระบายน้ำเพิ่มขึ้นเพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าว

● การจัดการผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น

การบริหารจัดการเพื่อป้องกันและลดผลกระทบนับเป็นสิ่งสำคัญที่จะเข้าไปช่วยลดผลกระทบในด้านต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้น เพราะถึงแม้โรงไฟฟ้าชีวมวลจะเป็นโรงไฟฟ้าที่ก่อให้เกิดผลกระทบน้อย แต่หากมีการบริหารจัดการกับผลกระทบได้ไม่ดีหรือไม่ดีมีประสิทธิภาพเพียงพอ อาทิ กองเชื้อเพลิงชีวมวลหรือซีไถ้ไว้ในที่โล่งโดยไม่มีวัสดุคลุม มีพื้นที่สำหรับเก็บกองวัสดุดิบหรือรองรับซีไถ้ไม่เพียงพอ ไม่มีการบำรุงรักษาอุปกรณ์หรือเครื่องจักร ก็อาจเป็นการเพิ่มระดับของผลกระทบให้สูงขึ้นไปอีก

ทั้งนี้ ประเด็นความบกพร่องด้านการบริหารจัดการกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจนนำไปสู่ปัญหาต่างๆ ตามมา อาจมีสาเหตุจากความไม่มีประสิทธิภาพของมาตรการที่ใช้จัดการกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น หรืออาจเกิดจากตัวบุคคลที่มีความบกพร่องหรือละเลยในการปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดไว้

มองให้รอบ มองให้ลึก...

การจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้น ไม่ได้หมายถึงเฉพาะตัวโรงไฟฟ้าเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องมองให้ครบวงจรของโรงไฟฟ้า ตั้งต้นกำเนิดของวัตถุดิบจนถึงปลายทางของของเสียที่เกิดขึ้นจากโรงไฟฟ้า

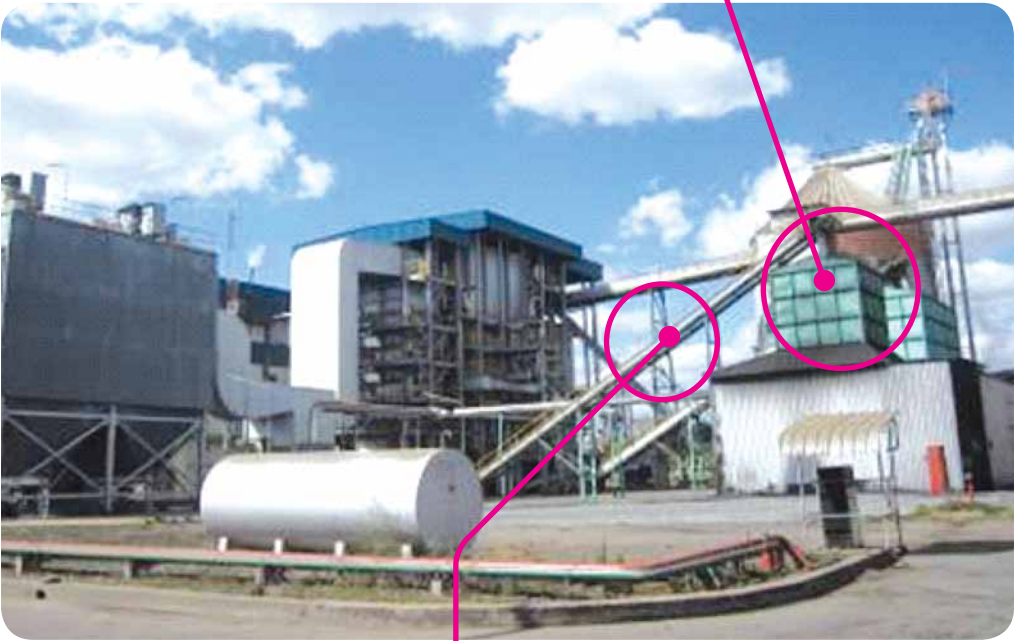
ดังกรณีของกองแกลบ ถึงแม้โรงไฟฟ้าจะมีวัสดุคลุมมิดชิด แต่พื้นที่รองรับกลับไม่เพียงพอ จนกองแกลบล้นออกมาภายนอก และถึงแม้จะมีมาตรการที่ดีในการจัดการ กับปัญหาฝุ่นละอองภายในโรงไฟฟ้า แต่

ปัญหาฝุ่นละอองจากกองแกลบที่วางกองไว้ในโรงสีข้าวกลับถูกละเลย การจัดการที่ไม่ครบวงจรเช่นนี้ ก็คงไม่ใช่คำตอบที่ดีนักในการดูแลเรื่องผลกระทบจากโรงไฟฟ้าชีวมวล

ที่เก็บขี้เถ้าที่เกิดจากการเผาวัตถุดิบ

ขนาดของที่เก็บเพียงพอกับปริมาณขี้เถ้าที่เกิดขึ้นหรือไม่
(โดยเฉพาะในช่วงที่ไม่มีใครมารับขี้เถ้าไปทำประโยชน์อื่น ๆ ต่อไป)

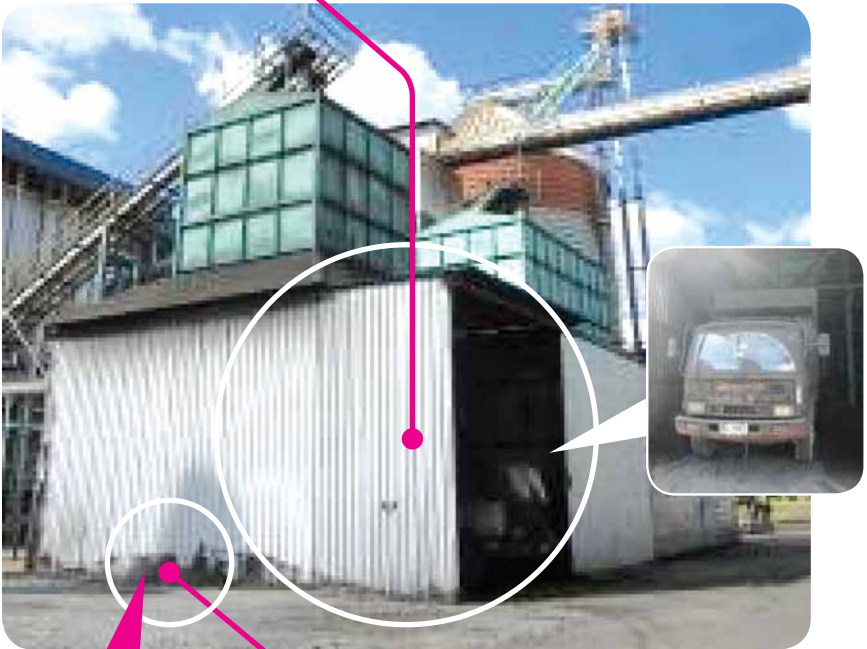

การลำเลียงขี้เถ้าจากระบบการเผา
ไปยังที่เก็บเป็นระบบปิด

การดูแลเก็บรักษาขี้เถ้าที่เกิดขึ้นเป็นระบบปิดด้วยหรือไม่

ข้างล่างที่เก็บขี้เถ้า มีรถบรรทุกมารอรับ

เมื่อเต็มแล้วจะไปที่ไหน มีสถานที่รองรับที่แน่นอนหรือไม่

การดูแลรักษาที่เก็บให้อยู่ในสภาพที่ดี ไม่มีรอยร้าว/แตก

รอยแตกร้าว
ขี้เถ้าล้นออกมาตรงรอยแตก

หากไม่มีระบบการจัดการที่ดีพอในทุกๆ ขั้นตอนของการดำเนินงาน ความขัดแย้งระหว่างชุมชนและโรงไฟฟ้าชีวมวลก็อาจเกิดขึ้นได้

ปัญหาการจัดการกองเก้้า กรณีโรงไฟฟ้าแถบ จ.สุรินทร์

โรงไฟฟ้ามีพื้นที่กองเก้้าไม่เพียงพอ จึงนำเก้้าที่เกิดขึ้นมากองไว้ด้านนอก ใช้ดินกลบและน้ำพรมบางเวลา ซึ่งต่อมากลายสภาพเป็นภูเขาขี้เก้้า

ขี้เก้้าเกิดขึ้นทุกวัน นำมากองเรื่อยๆ จนเกิดเป็น...

ตารางสรุปแนวทางการพิจารณาผลกระทบจากโรงไฟฟ้าชีวมวล

กิจกรรมของโรงไฟฟ้าที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน	ผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น	ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดผลกระทบและระดับ/ความรุนแรงของผลกระทบ
พื้นที่ตั้งโครงการ	ปัญหาน้ำท่วมขังและการระบายน้ำ	ลักษณะภูมิประเทศของที่ตั้งโครงการ >> เป็นพื้นที่ลุ่ม หรือเป็นพื้นที่รองรับน้ำหรือไม่ การกีดขวางทางระบายน้ำ >> โรงไฟฟ้าไปกีดขวางทางระบายน้ำหรือไม่
การขนส่งเชื้อเพลิง	อุบัติเหตุจากการขนส่ง	ลักษณะเส้นทางที่ใช้ขนส่ง >> ผ่านพื้นที่ชุมชน/โรงเรียนหรือไม่ ลักษณะเส้นทางแคบ/กว้าง ความถี่ในการขนส่ง/วัน >> แปรผันตามปริมาณเชื้อเพลิงที่ใช้ ช่วงเวลาในการขนส่ง
	การฟุ้งกระจายของฝุ่นละอองจากเชื้อเพลิงขณะขนส่ง	ลักษณะของเส้นทางที่ใช้ขนส่ง >> ผ่านพื้นที่ชุมชนหรือไม่ ความถี่ในการขนส่ง/วัน >> แปรผันตามปริมาณเชื้อเพลิงที่ใช้ การปิดคลุมวัสดุ
การเก็บกองเชื้อเพลิง	การแพร่กระจายของฝุ่นละออง	ที่ตั้งโครงการ >> ใกล้/ไกลชุมชน ทิศทางลม ลักษณะพื้นที่เก็บกอง >> กองในที่โล่ง หรือมีวัสดุปิดคลุม
การเผาไหม้เชื้อเพลิง	การแพร่กระจายของฝุ่นละอองจากปล่อง	ปริมาณของเถ้าที่เกิดขึ้น >> มาก/น้อยเพียงใด (แปรผันตามปริมาณเชื้อเพลิงที่ใช้) ประสิทธิภาพของอุปกรณ์ดักจับฝุ่นละออง ที่ตั้งโครงการ >> ใกล้/ไกลชุมชน ทิศทางลม
	การแพร่กระจายของฝุ่นละอองจากกองเถ้า	ปริมาณของเถ้าที่เกิดขึ้น >> มาก/น้อยเพียงใด (แปรผันตามปริมาณเชื้อเพลิง) ลักษณะพื้นที่เก็บกอง >> กองในที่โล่ง หรือมีวัสดุปิดคลุม ความเพียงพอของพื้นที่ในการรองรับเถ้า ที่ตั้งโครงการ >> ใกล้/ไกลชุมชน และชุมชนอยู่ในทิศใต้ลมหรือเหนือลม

ตารางสรุปแนวทางการพิจารณาผลกระทบจากโรงไฟฟ้าชีวมวล

กิจกรรมของโรงไฟฟ้าที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน	ผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น	ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดผลกระทบและระดับ/ความรุนแรงของผลกระทบ
• การใช้น้ำเพื่อผลิตไอน้ำ	• การแย่งชิงแหล่งน้ำกับชุมชน • ผลกระทบต่อระบบนิเวศจากการปล่อยน้ำอุณหภูมิสูงลงสู่แหล่งน้ำ	• แหล่งน้ำที่ใช้ >> ถ้าใช้แหล่งน้ำร่วมกับชุมชนก็อาจมีผลกระทบได้ • ความเพียงพอของแหล่งน้ำ • ปริมาณน้ำที่ใช้ >> มาก/น้อยแปรผันตามขนาดกำลังผลิตไฟฟ้า • อุณหภูมิของน้ำที่ปล่อยออกมา • ปริมาณน้ำที่ปล่อย • ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ
• การทำงานของเครื่องจักร	• เสียงดังรบกวน	• คุณภาพของเครื่องจักร • ที่ตั้งโครงการ >> ใกล้/ไกลชุมชน
• การมีส่วนร่วมของประชาชน	• ความขัดแย้งในชุมชน	• ช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชน • การให้ข้อมูลต่อชุมชน >> รอบด้านและเพียงพอหรือไม่ มีรูปแบบการสื่อสารกับชุมชนอย่างไร

หมายเหตุ ท่านสามารถดูตัวอย่างการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลโครงการโรงไฟฟ้าชีวมวลได้ในภาคผนวก

● แล้วชุมชนจะประยุกต์ใช้ชีโอไอได้อย่างไร?

ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถประยุกต์ใช้ชีโอไอเอตามแนวทางข้างต้น ซึ่งจะช่วยให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจโครงการโรงไฟฟ้าชีวมวลได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) ทำความเข้าใจในรายละเอียดโครงการโรงไฟฟ้าชีวมวล โดยการขอหรือรวบรวมข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับโครงการโรงไฟฟ้า เช่น พื้นที่ตั้ง เทคโนโลยีการผลิตไฟฟ้า การใช้น้ำ การดูแลผลกระทบสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ตามประเด็นที่ยกตัวอย่างไว้ในตารางสรุปแนวทางการพิจารณาผลกระทบจากโรงไฟฟ้าชีวมวล (น. 35)

2) กำหนดประเด็นผลกระทบสำคัญของโครงการโรงไฟฟ้าที่อาจเกิดขึ้นในชุมชนของเร โดยเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพิจารณาการออกแบบและกิจกรรมของโครงการร่วมกับสภาพพื้นที่ สิ่งแวดล้อม และสภาพของชุมชนว่า มีประเด็นผลกระทบที่สำคัญอย่างไรบ้าง อาจแบ่งเป็นด้านสิ่งแวดล้อม ด้านทรัพยากร ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวิถีชีวิตของชุมชน เป็นต้น และควรมีแนวทางการพิจารณาและประเมินผลกระทบในแต่ละประเด็นหรือในภาพรวมอย่างไรบ้าง ทั้งนี้ การใช้แผนที่ของชุมชนจะช่วยสนับสนุนการทำความเข้าใจและการคิดวิเคราะห์ได้เป็นอย่างดี

3) ประเมินผลกระทบและทางเลือกต่างๆ ตามประเด็นผลกระทบและแนวทางที่ร่วมกันกำหนดไว้ โดยรวบรวมข้อมูลในชุมชนและข้อมูลจากภายนอก เช่น หน่วยราชการ นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อให้สามารถอธิบายสภาพสิ่งแวดล้อม สภาพชุมชน คุณค่าความสำคัญในเรื่องต่างๆ และการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นหากมีโครงการโรงไฟฟ้า รวมทั้งผลต่อเนื้อที่ต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมทรัพยากร เศรษฐกิจ หรือวิถีชีวิตของชุมชน

● แล้วชุมชนจะประยุกต์ใช้เอชไอเอได้อย่างไร?

โดยควรให้ความสำคัญกับการพิจารณาวิเคราะห์ทางเลือกต่าง ๆ ควบคู่กับการวิเคราะห์ผลกระทบไปด้วย เพื่อการพัฒนาข้อเสนอที่รอบด้านของชุมชนเกี่ยวกับโครงการได้ ซึ่งสามารถพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ของพื้นที่ตั้งโครงการที่มีความเหมาะสมแตกต่างกัน ทางเลือกโรงไฟฟ้าที่มีขนาดเล็กลง ทางเลือกการป้องกันและดูแลผลกระทบที่ดีมากขึ้น หรือทางเลือกการไม่มีโครงการในพื้นที่ ไปจนถึงทางเลือกการพัฒนาโรงไฟฟ้าของชุมชนเอง เป็นต้น

4) สรุปประเด็นผลกระทบและข้อเสนอของชุมชน โดยอาจพิจารณาจัดทำเป็นเอกสารที่เหมาะสมกับชุมชน ซึ่งจะช่วยให้มีน้ำหนักในการส่งเรื่องไปยังหน่วยงานที่ตัดสินใจให้อนุญาตต่าง ๆ และน้ำหนักในการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ เช่น การเข้าร่วมเวทีแสดงความคิดเห็น หรือการประชุมในระดับต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการ

5) สื่อสารเพื่อผลักดันการตัดสินใจ นำเสนอข้อมูลที่ได้จากกระบวนการเอชไอเอ โดยควรมีการสื่อสารหลายช่องทางและหลายรูปแบบตามระดับของการสื่อสารและกลุ่มเป้าหมาย ตัวอย่างเช่น วิทยุชุมชนหรือการจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อสื่อสารกับคนในชุมชนหรือในจังหวัด การเลือกประสานงานกับบางหน่วยราชการในพื้นที่หรือในจังหวัด การให้ข่าวกับสื่อมวลชนในจังหวัดหรือสื่อส่วนกลาง หรือการเข้าร่วมเวทีสาธารณะในประเด็นที่เกี่ยวข้องเพื่อสื่อสารกับรัฐบาลและคนในเมือง เป็นต้น

5

อุดรรัฐให้ครบ จุดจบความขัดแย้ง

นอกจากโรงไฟฟ้าที่มีอยู่มีรัฐแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนนับเป็นสาเหตุที่สำคัญของปัญหาความขัดแย้งระหว่างโรงไฟฟ้าและชุมชน ไม่ว่าจะโรงไฟฟ้าจะมีขนาดเล็กหรือใหญ่ หรือใช้เชื้อเพลิงประเภทไหน หากไม่ให้ความสำคัญกับการสื่อสารและสร้างความเข้าใจระหว่างผู้ประกอบการและชุมชนแล้ว ปัญหาย่อมเกิดขึ้นและบานปลายไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงจนยากจะแก้ไข

ทั้งนี้ การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ไม่ได้หมายความถึงเฉพาะการจัดเวทีเพื่อเปิดรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน หากแต่ยังต้องการการหนุนเสริมในส่วนต่างๆ ที่เอื้อให้การใช้สิทธิของชุมชนและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโรงไฟฟ้าชีวมวลให้เป็นไปอย่างมีความหมายและมีพลังเพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาพลังงานชีวมวลให้เป็นพลังงานที่ยั่งยืนและนำไปสู่สุขภาวะของชุมชนและสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็น

1. การเปิดเผยข้อมูลที่รอบด้านและครบถ้วน

ให้ชาวบ้านรับทราบและเข้าใจ ผ่านช่องทางการสื่อสารที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ โดยคณะกรรมการกำกับกิจการพลังงาน ซึ่งมีกรอบอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายเกี่ยวกับการให้ใบอนุญาตและการกำกับดูแลโครงการพลังงาน รวมทั้งกำลังดำเนินการพัฒนาแนวทางในเรื่องนี้ ควรมีบทบาทหลักโดยสามารถประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค กรมโรงงานอุตสาหกรรม องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก ซึ่งมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องอยู่แล้ว เพื่อให้ท้องถิ่นและชุมชนสามารถเข้าถึงข้อมูลการพัฒนา

2. การเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ให้สามารถเสนอแนะหรือแสดงความคิดเห็นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามสิทธิขั้นพื้นฐานของชุมชน โดยสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบการใช้สิทธิของประชาชนเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ควรประสานงานกับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการสนับสนุนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลกระทบและการตัดสินใจ

3. การกำหนดแนวทางการพัฒนาโครงการ และหลักเกณฑ์การพิจารณาให้ใบอนุญาต

เพื่อรังสรรค์แนวทางการพัฒนาโครงการโรงไฟฟ้าชีวมวล รวมทั้งโครงการพลังงานหมุนเวียนอื่นๆ ทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ในการป้องกันและดูแลผลกระทบอย่างรอบด้าน สนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน และเอื้อประโยชน์ให้กับชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยหน่วยงานที่มีบทบาทหลักคือ คณะกรรมการกำกับกิจการพลังงาน และกรมโรงงานอุตสาหกรรม รวมทั้งหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

เอกสารอ้างอิง

- กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน. “ศักยภาพชีวมวลในประเทศไทย” <http://www.dede.go.th/dede/index.php?id=437>. เข้าเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2552
- ศุภกิจ นันทะวรการ. 2549. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ การมีส่วนร่วมของประชาชนและการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในการพัฒนาพลังงานทางเลือก กรณีศึกษาโรงไฟฟ้าแกลบขนาด 22 เมกกะวัตต์ของบริษัท เอ.ที.ไปโอพาเวอร์ จำกัด ที่จังหวัดนครสวรรค์ และสิงห์บุรี. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
- ศุภกิจ นันทะวรการ. 2546. การประเมินผลข้อคิดเห็นและข้อห่วงใยของประชาชนเกี่ยวกับผลประโยชน์และผลกระทบของโครงการโรงไฟฟ้าแกลบ กรณีศึกษา โครงการโรงไฟฟ้าแกลบขนาด 22 เมกกะวัตต์ของบริษัท เอ.ที. ไปโอพาเวอร์ จำกัด จังหวัดสิงห์บุรี. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. 2551. รู้จักและเข้าใจการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ.

ภาคผนวก

คู่มือ การเก็บข้อมูลโครงการ โรงไฟฟ้าจากเชื้อเพลิงชีวมวล

ในการเก็บข้อมูลเพื่อนำมาประเมินผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น เราควรจะต้องเก็บข้อมูลให้ครบถ้วนและรอบด้าน ดังคำกล่าวที่ว่า **“รู้เขา รู้เรา”** แล้วจึงรวบรวมข้อมูลทั้งหมดและวิเคราะห์ผลกระทบตามข้อมูลที่เป็นจริง และพิจารณาความเปลี่ยนแปลงทั้งผลประโยชน์ และความเสี่ยงต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับชุมชน แล้วจึงร่วมกันตัดสินใจต่อไป

1. รู้เขา

ก่อนที่จะเราจะพิจารณาสิ่งใด ๆ ก็ตาม เราควรจะหาข้อมูลของสิ่งนั้นให้รู้ลึก รู้จริง ละเอียตรอบคอบในทุกๆ ด้าน เพื่อใช้ในการพิจารณาตัดสินใจโครงการโรงไฟฟ้าก็เช่นกัน เราควรจะศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการนั้นๆ ก่อน ซึ่งข้อมูลสำคัญที่เราจะนำมาพิจารณา เช่น

ตารางเก็บข้อมูลโครงการโรงไฟฟ้าเชื้อเพลิงชีวมวล	
กิจกรรม	ปริมาณ/รายละเอียด
1. ข้อมูลทั่วไป	
ชื่อบริษัทที่ดำเนินโครงการ	
ที่ตั้งโครงการ	ที่อยู่ของโครงการ.....
กำลังการผลิตของโรงไฟฟ้า	เมกะวัตต์
ปริมาณเสนอขายไฟฟ้า	เมกะวัตต์
พื้นที่โครงการ	ไร่
ระยะทางจากพื้นที่โครงการถึงแหล่งวัตถุดิบ	กิโลเมตร

ตารางเก็บข้อมูลโครงการโรงไฟฟ้าเชื้อเพลิงชีวมวล

กิจกรรม	ปริมาณ/รายละเอียด
ระยะทางจากพื้นที่โครงการถึงแหล่งน้ำต่าง ๆ	กิโลเมตร
เส้นทาง (ถนน) ที่ใช้สัญจรเข้าออกโครงการ	ที่เส้นทาง, ชื่อถนน
2. กระบวนการผลิต	
2.1 วัดถุดิบ และการขนส่ง	
ปริมาณวัดถุดิบที่ใช้	ตันต่อวัน ตันต่อปี
ปริมาณการบรรจุของรถบรรทุก	ตันต่อคัน
ช่วงระยะเวลาในการวิ่งรถบรรทุก	...(กี่โมงถึงกี่โมง)... น. ชั่วโมงต่อวัน
ปริมาณรถบรรทุกที่ขนส่งวัดถุดิบ	คันต่อวัน คันต่อชั่วโมง
แหล่งที่มาของวัดถุดิบ	(กี่แห่ง ชื่ออะไร อยู่ที่ไหน) เช่น ชื่อโรงสีข้าว
มาตรการป้องกันฝุ่นละอองจากรถบรรทุก	เช่น มีผ้าคลุมมิดชิด
ขนาดโรงเก็บวัดถุดิบ	กว้าง..... เมตร/ยาวเมตร/สูง..... เมตร
การลำเลียงวัดถุดิบสู่ห้องเผา	เช่น ระบบสายพาน ปิดมิดชิด
มาตรการป้องกันฝุ่นละอองจากวัดถุดิบ	เช่น แนวต้นไม้, ม่านน้ำ
2.2 แหล่งน้ำที่ใช้	
แหล่งน้ำ	(กี่แหล่ง อยู่ที่ไหน) เช่น แม่น้ำ น้ำผิวดิน น้ำใต้ดิน
แหล่งน้ำในแต่ละฤดูกาล	เช่น ฤดูฝนจากแม่น้ำ ฤดูร้อนจากน้ำใต้ดิน
ขนาดของบ่อพักน้ำ	ลูกบาศก์เมตร (กว้าง/ยาว/ลึก..... เมตร)
จำนวนบ่อพักน้ำ	บ่อ
ปริมาณน้ำที่ใช้	ลูกบาศก์เมตรต่อวัน
ปริมาณน้ำที่ระเหยจากหอระบายความร้อน	ลูกบาศก์เมตรต่อวัน
ปริมาณน้ำทิ้ง	ลูกบาศก์เมตรต่อวัน
มาตรการการบำบัดน้ำทิ้ง	เช่น บ่อบำบัด
ขนาดของบ่อบำบัดน้ำทิ้ง	ลูกบาศก์เมตร (กว้าง/ยาว/ลึก..... เมตร)
จำนวนบ่อบำบัดน้ำทิ้ง	บ่อ

ตารางเก็บข้อมูลโครงการโรงไฟฟ้าเชื้อเพลิงชีวมวล		
กิจกรรม	ปริมาณ/รายละเอียด	
การจัดการน้ำทิ้ง	เช่น รดน้ำต้นไม้, ปล่อยให้ระเหย	
2.3 ของเสียจากกระบวนการผลิต		
ปริมาณขี้เถ้านัก (แกลบดำ) ที่เกิดขึ้น	กิโลกรัมต่อชั่วโมง	ต้นต่อวัน
ปริมาณขี้เถ้าเบา (ฝุ่นละออง) ที่เกิดขึ้น	กิโลกรัมต่อชั่วโมง	ต้นต่อวัน
ระบบการกำจัดฝุ่นละออง	เช่น เครื่องดักฝุ่นระบบไฟฟ้าสถิต	
ปริมาณฝุ่นละอองหากเครื่องดักฝุ่นไฟฟ้าสถิตมีประสิทธิภาพ 99.8%	กิโลกรัมต่อชั่วโมง	กิโลกรัมต่อวัน
ปริมาณฝุ่นละอองหากเครื่องดักฝุ่นไฟฟ้าสถิตมีประสิทธิภาพ 99.5%	กิโลกรัมต่อชั่วโมง	กิโลกรัมต่อวัน
ปริมาณฝุ่นละอองหากเครื่องดักฝุ่นไฟฟ้าสถิตมีประสิทธิภาพ 95.0%	กิโลกรัมต่อชั่วโมง	กิโลกรัมต่อวัน
2.4 เสี่ยง		
มาตรการการป้องกัน	เช่น เครื่องจักรอยู่ในห้องเก็บเสียง	
การระบายไอน้ำของโรงไฟฟ้า	ครั้งต่อวัน	
2.5 ผลประโยชน์ที่จะให้กับชุมชน		
กองทุนพัฒนาไฟฟ้า	สตางค์ต่อหน่วย	บาทต่อปี
ภาษี	เช่น โรงเรือน, ที่ดิน และเครื่องจักร	
การจ้างงาน	(กั้อตรา, วุฒิมการศีกษา, เงินค่าจ้าง)	
อื่น ๆ	เช่น สนับสนุนกิจกรรมชุมชน	
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจดำเนินโครงการ		
การประชาสัมพันธ์โครงการตั้งแต่เริ่มต้น	เช่น ติดประกาศ, หอกระจายข่าว	
การจัดเวทีประชาคมหมู่บ้าน	(วันที่, ที่จัดเวที, การประชาสัมพันธ์, ผู้เข้าร่วมเวที)	
กิจกรรมอื่น ๆ	เช่น ศีกษาดูงาน	
แนวทางการตรวจสอบ ควบคุมโรงไฟฟ้าโดยชุมชน	เช่น คณะกรรมการจากชุมชน	

2. รู้เรา

เมื่อได้ศึกษาข้อมูลของโครงการแล้ว เราควรจะมีการเก็บข้อมูลของชุมชน เพื่อนำมาพิจารณาร่วมกับข้อมูลของโครงการว่า มีความเหมาะสมพอเหมาะพอดีกับชุมชนของเราหรือไม่

2.1 แผนที่ชุมชน เพื่อแสดงสภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชน ให้คนในชุมชนและคนจากภายนอกเข้าใจชุมชนได้ชัดเจน ควรจะมีการวาดแผนที่แสดงที่ตั้งชุมชน แหล่งน้ำ พื้นที่การเกษตรและปศุสัตว์ สถานที่สำคัญ เช่น โรงเรียน สถานที่ราชการ วัด เป็นต้น และที่ตั้งพื้นที่โครงการโรงไฟฟ้า เช่น **กรณีโรงไฟฟ้าเชื้อเพลิงแกลบที่ อ.สว่างวีระวงศ์ จ.อุบลราชธานี**

การทำแผนที่ชุมชน นอกจากจะเห็นภาพรวมของชุมชนแล้ว ยังทำให้ทราบถึงระยะทางจากสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน กับพื้นที่โครงการโรงไฟฟ้า โดยอาจจะทำแผนที่อื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น แผนที่เส้นทางน้ำของชุมชน หรือแผนที่แสดงทิศทางลมในแต่ละฤดูกาล เป็นต้น เพื่อให้เข้าใจสภาพทั่วไปของชุมชนมากขึ้น

2.2 ทรัพยากรในชุมชน เพื่อให้ทราบถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนตลอดทั้งปี และนำไปสู่การวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจจะเกิดกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน เช่น

3. แนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

จากข้อมูลชุดของโครงการและชุมชนที่รวบรวม เราจึงนำมาพิจารณาร่วมกันถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ดังนี้

ตารางที่ 1 การพิจารณาประเด็นผลกระทบ

	ช่วงก่อสร้าง			ช่วงดำเนินการผลิต			
	จัดหาที่ดินและถมที่	ก่อสร้างโรงงาน	ทดลองเดินเครื่อง/หยุดและเดินเครื่องใหม่	ขนส่งเข้า-ออกและลานเก็บกอง	การใช้น้ำและน้ำเสีย	การเผาไหม้และผลิตไฟฟ้า	ปล่องและซีเมนต์
1. ทรัพยากรธรรมชาติ							
2. วัตถุอันตราย							
3. ของเสียและสิ่งคุกคามสุขภาพ							
4. การรับสัมผัส							
5. อากาศและงานในท้องถิ่น							
6. ความสัมพันธ์ในชุมชน							
7. พื้นที่สำคัญ							
8. ประชาชนกลุ่มที่มีความเสี่ยง							
9. ความพร้อมของภาคสาธารณสุข							

ตารางที่ 2 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ผลกระทบ เช่น

ประเด็นผลกระทบ (แต่ละประเด็น)	ข้อมูลหลักฐาน จากชุมชน	ทางเลือก/ทางออก สำหรับโครงการโรงไฟฟ้า	ความคิด/ความเห็นของประชาชน ต่อเนื้อหาแต่ละประเด็น
1. การขนส่ง			
2. ทรัพยากรทางน้ำ			
3. ผู้คนละออง			
4.			
5.			
6.			
7.			
8.			
9.			

ความคิดเห็นทางวิชาการ (เพิ่มเติมในแต่ละประเด็น)

.....

.....

...ไม่ว่าโรงไฟฟ้าจะมีขนาดเล็กหรือใหญ่ หรือใช้เชื้อเพลิงประเภทไหน หากไม่ให้ความสำคัญกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน อย่างแท้จริงแล้ว ปัญหาย่อมเกิดขึ้นและบานปลายไปสู่ความขัดแย้ง ที่รุนแรงจนยากจะแก้ไข

สำนักงานคณะกรรมการ
สุขภาพแห่งชาติ

